

**ÎN CĂUTAREA UNUI ECHILIBRU.
DESPRE PEDEAPSA CU MOARTEA ÎN TRANSILVANIA ÎN A DOUA JUMĂTATE
A SECOLULUI AL XIX-LEA ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA**

*“Motivul pentru care în politică este admisă
orice porcărie și criteriul este isteț-dobitoc, nu bun-rău, pare
acesta: corpul politic nu moare și nu răspunde, deci, înaintea
nici unui dumnezeu. Singurul și exclusivul motiv al moralității
individuale este că într-o zi vom muri și nu mai știm ce se va
întâmpla după aceea”.*

Cesare Pavese

Cu certitudine a vorbi despre moarte, dincolo de evidența faptului că posibilele voci sau registre, ce caută să surprindă gama unică și universală a viitorului ultim, propun diverse explicații (înțelegând prin acestea modalitățile concrete, bazate pe un temei științific, menite să supună analizei fenomenul morții din varii puncte de vedere - istoric, sociologic, psihologic etc.), aduce în prim planul întreprinderii și o altă situație mai specială datorată și circumscrisă incomodității subiectului, în sine – moartea¹. Așadar, pe lângă chestiunea am zice “clasică” a dilatării discuției în dimensiunea importantă, dar prea puțin avută în vedere a necesarului dialogului al cercetătorului cu subiectul cercetării sale (în acest caz istoricul, pe de o parte, iar, pe de altă parte, moartea), un alt calup de riscuri și greutate se instituie în ceea ce se referă la o serie de posibile subiecte de investigat derivabile din realitățile trecute ale fenomenului de a muri, ce împing ansamblul explicativ implicit mai mult înspre aval decât înspre amonte. La modul concret ar fi vorba aici, în principal, despre elementele ce vizează aspectele morale derivate din moarte și care într-o repede privire ar cuprinde cel puțin patru situații supuse afirmațiilor de mai sus, unele dintre ele întrepărunse: crima, sinuciderea, euthanasia și pedeapsa cu moartea. Fără a însemna, cătuși de puțin, luarea în calcul utilizarea unor sentințe pentru aceste situații, semnificând, fără tăgadă, simbolul unui demers purtat astfel pe trasee greșite, se poate altcumva spune că toate cele patru împrejurări enunțate (crima, sinucidere, euthanasia sau pedeapsa cu moartea), integrate într-un loc și timp istoric și supuse investigației, nu pot face abstracție de interpretările actuale ce se dau acum asupra unor asemenea împrejurări. Dacă pentru primele două situații, în speță, crima și sinuciderea, lucrurile nu par a fi întrutotul “corecte” (regimul tratării unor asemenea faptele a fost trasat, să zicem, pe niște coordonate clasice de respingere, de foarte mult timp, datorită în esență unui discurs religios)² – oricum, spre exemplu, în situația sinuciderii și astăzi este aproape imposibil să nu se opereze cu judecăți morale³, pentru următoarele două – euthanasia și pedeapsa cu moartea, azi, poate mai mult decât oricând, atari împrejurări de deces suscită în lumea postmodernă cele mai încinse discuții. Apele se despart astfel, lăsând în urma lor o lume împărțită și supusă regimului unei nete diferențieri de opinii: pro și contra. Astfel se poate și mai ușor înțelege, cu ceea ce de fapt și începeam și anume faptul că într-o discuție purtată în termenii unei investigații istorice, deși proclami și susții obiectivitatea și dorința de a te îndepărta cât mai mult de o percepție actuală a unei realități, aceasta cu mare greutate poate fi susținută, raportată la euthanasie sau pedeapsa cu moartea, spre exemplu. Pe undeva, până la urmă, cercetătorul, pus în situația de a investiga cele două situații, se va situa irevocabil într-una dintre tabere, ceea ce evident poate să-i deformeze demersul.

---

¹ Sunt elocvente din acest punct de vedere opiniile lui Vladimir Jankelevitch, legate de nepătrunsul morții: “Omul stă în fața morții ca în fața profunzimii superficiale a cerului nocturn: nu știe ce să facă, iar reflecția, ca și atenția sa, rămân fără obiect. (...) Moartea nu este un obiect asemenea altora !” (Vladimir Jankelevitch, *Tratat asupra morții*, Timișoara, 2000, p. 38).

² Vezi pentru tabu-ul ce a planat mult timp asupra sinuciderii lucrarea clasică a lui George Minois, *Istoria sinuciderii. Societatea occidentală în fața morții voluntare*, București, 2002.

³ Într-un interviu acordat lui Serge Bureau, Eric Volant, ex-redactorul revistei *Frontiers* și autorul lucrării *Jeux mortales et enjeux ethique* arată că este extrem de dificil a încerca să nu operăm cu judecăți morale în fața sinuciderii deoarece aceasta ar însemna să căutăm cea mai obiectivă definiție posibilă a sinuciderii, omițând astfel elementele care fac gestul un act culpabil (*Le suicide. Entretien avec Eric Volant*, în Serge Bureau, *Aujourd'hui, la mort*, Fides, Radio Canada, Chaine culturelle FM, 1996, p. 112).

Dacă am propus împărțirea subiectelor ce au atingere cu cele mai dezbătute teme ce gravitează în jurul și în preajma morții astăzi, sau mai direct spus, teme la modă în zilele noastre legate de modalitățile trecerii în neființă, merită făcută o distincție și mai clară între euthanasie și pedeapsa cu moartea. Astfel, deși ambele teme suscită discuții aprinse în contemporaneitate, ceea ce le diferențiază, din punct de vedere istoric, este tocmai acuitatea cu care s-au pus ori s-au aplicat în timpuri anterioare. Or, din acest punct de vedere, utilizarea pedepsei cu moartea înregistrează, am zice, un avans sensibil, simbolizat mai ales în acea permanentă căutare de echilibrare sau balanțare a unor fapte și pedepse, localizabilă în vremuri îndepărtate⁴. Poate tocmai datorită acestui fapt, până nu foarte de mult, mă refer aici în principal, la ceea ce am numi pilonul esențial în gândirea modernă de respingere a aplicării pedepsei capitale – l-am numit evident pe Cesare Beccaria, chestiunile privind uzitarea pedepsei morții, nu au intrat într-un regim al comentabilului. În schimb pentru euthanasie, deși lucrurile pot fi trase înspre amonte până la Platon chiar, iar cuvântul în sine, capătă valoare destul de devreme odată cu omul politic și filosoful Francis Bacon (1623 în lucrarea *Instauratio magna* – una dintre primele, dacă nu chiar prima pledoarie pentru euthanasie), chestiunea se pune în termeni concreți abia cu secolul XX⁵.

Referindu-ne strict la problematica pedepsei capitale, remarcăm din capul locului, faptul că dezbaterile actuale se centrează într-o dinamică corespunzătoare totuși unei cifre semnificative a executării și pronunțării unor asemenea sentințe, cu o proporție evidentă înclinată în favoarea statelor ce nu recurg la atari practici și mai mult într-o creștere evidentă a unei tendințe aboliționiste⁶. La fel de semnificative, pentru întregirea tabloului actual al execuțiilor, sunt datele ce se referă la metodele concrete de punere în aplicare a sentințelor, în maniere diferite și corespunzătoare tradițiilor și credințelor fiecărui stat în parte⁷. Se conturează astfel un tablou elocvent al fenomenului recurgerii de către stat la formele violenței maxime, în varianta sa “legitimă”, unde, spre exemplu, cazul american arată, în fine, cel mai bine, separarea opiniei publice și nu numai în taberele susținătorilor și detractorilor unor atari practici⁸. Statistica nu este însă completă datorită faptului că ea trebuie să cuprindă și diferențierea după sexe, în situația în care pedeapsa capitală se aplică în lume atât pentru bărbați dar și pentru femei și are la rândul său cel puțin pentru ultima categorie o evoluție specifică⁹. Oricum proporția aplicării unor asemenea pedepse se înclină evident înspre prima categorie din varii motive, lesne de explicat, dar asupra cărora nu merită să zăbovim în investigația de față.

⁴ Eva Cantarella, *Les peines de mort en Grece et a Rome. Origines et fonctions des supplices capitaux dans l'Antiquite classique*, Paris, Albin Michel, 2000 (atât în Grecia, cât și în Roma, pedeapsa capitală avea trei funcții esențiale; a pedepsi, a ispăși, a răzbuna).

⁵ Vezi o încercare de sistematizare a problematicii euthanasiei la Maurice Abiven, *Une ethique pour la mort*, Paris, Desclee de Brouwer, 1995, p. 119-161 (cap. *L'euthanasie*). Vezi și *Ethique et euthanasie. Entretien avec Jacqueline Fortine*, în Serge Bureau, *op.cit.*, p. 191-204.

⁶ Conform unor rapoarte ale *Amnesty International* în 2002 au fost executate 1.526 persoane în 31 de țări și au fost pronunțate 3.248 sentințe capitale în 67 de țări. Din acestea 81% au avut loc în Iran, China și SUA. Pe plan mondial 112 state au abolit pedeapsa capitală iar 83 o utilizează încă. Se estimează că aproximativ 3 state pe an abolesc pedeapsa cu moartea, iar începând din 1990 numărul acestora a atins cifra de 35 (informație preluată pe de site-ul www.web.amnesty.org/pages/deathpenalty-index-eng accesat la 19. 04. 2003).

⁷ Cele mai răspândite metode de execuție sunt după cum urmează: prin împușcare (73 de state – singura metodă în 45 dintre ele), prin spânzurare (58 țări – 33), prin uciderea cu pietre (6), prin injecție lethală (5 state – 1), prin decapitare (3 state), prin electrocutare (1), prin gazare (1) și prin crucificare (1). Cifrele cuprind și statele unde pedeapsa capitală s-a abolit de facto. Se remarcă că în cazul SUA există cele mai multe modalități de punere în practică a execuției (injecție lethală, electrocutare, gazare, spânzurare, prin împușcare) (informație preluată de pe site-ul www.amnestysusa.org/abolish/methwww.html accesat la 21. 04. 2003).

⁸ După cum se cunoaște există state americane unde pedeapsa capitală se aplică sau nu. Se estimează că între 1608 și 2002 în SUA au avut loc peste 15.200 de execuții, iar între statele americane ce formează topul primelor cinci se numără Virginia, New York (între timp în acest stat s-a abolit pedeapsa capitală), Pennsylvania, Texas și Georgia. La fel de interesantă rămâne și statistica referitoare la procentul execuțiilor după rasă, tot în SUA: între 1608 și 1972 – 48% negri, 41% albi, 6% asiatici și necunoscuți, 2% nativi americani, 2% hispanici; între 1972 și 2002 proporția înregistrează mutații sensibile: 56% albi, 35% negrii, 6% hispanici, 2% nativi americani, 1% asiatici (informație preluată de pe site-ul www.deathpenaltyinfo.org/article.php?scid=8&did=269 accesat la 19. 04. 2003).

⁹ În SUA în 1976 Curtea Supremă de Justiție a autorizat execuția a trei femei și de atunci se consideră că există un precedent istoric pentru executarea femeilor. Aceasta însă nu înseamnă că evenimentul reprezintă prima aplicare a pedepsei capitale asupra unor femei în SUA, putând fi aduse în discuție și alte exemple, dintr-o perioadă anterioară, mai ales în situația celor din rasa neagră, într-un soi de continuitate cu aplicarea unor asemenea practici regăsite în Anglia pentru secolele anterioare (Kathleen A. O'Shea, *Women and the Death Penalty in the United States, 1900-1998*, Prager Publisher, 1999, p. 1-6).

Din punct de vedere istoric, trebuie totodată accentuat și aceea că cel puțin pentru mileniul nostru Biserica a caționat asemenea practici, ceea ce în mod evident a determinat integrarea pedepsei într-un regim al lucrului acceptat și astfel foarte ușor de transpus în practică. Dar problematica coboară până în antichitate, regăsindu-se, după cum se poate remarca, la Platon, în Vechiul Testament sau chiar la Seneca (acesta din urmă fiind primul filosof păgân ce a arătat milă și înțelegere pentru soarta condamnatului la moarte) sau mai apropiat de perioada modernă la Thomas Hobbes (acesta leagă pedeapsa cu moartea de dreptul/legea naturală). Așadar, se poate înțelege un traseu lung al evoluției unei asemenea practici, la care inclusiv Biserica consimte, într-o anumită perioadă, din considerente de ordin utilitaristic și pozitivist, vizând un caracter socio-religios, decât “să facă referire la dreptul natural propriu relației etico-sociale” (Mario Germinario). Abia odată cu secolul al XVIII-lea lucrurile se vor pune pe un alt făgaș unde contribuția lui Cesare Beccaria, de respingere a pedepsei capitale, prin lucrarea sa *Despre delict și despre pedepse* (Veneția, 1765) – paragraful XVIII, devine fundamentală¹⁰. De cealaltă parte, a taberei ce susține practica, nu poate fi omisă în mod similar argumentația pe care, spre exemplu, o aduce Toma d’Aquino pentru pedeapsa capitală¹¹. Ceea ce se poate spune așadar până în acest moment este faptul că dezbateră continuă și, mai mult, determină declanșarea unor mecanisme ce solicită și caută să fructifice subiectul¹², arătând odată în plus, dificultatea de a privi obiectiv lucrurile.

Dar mai mult decât orice, o discuție despre pedeapsa cu moartea într-un anumit loc și timp istoric determină fără tăgadă aducerea în atenție și a altor elemente fără de care problematica nu se poate înțelege în profunzimea sa. În principal este vorba despre două chestiuni întrepătrunse ce determină modalități concrete de acțiune metamorfozate și aplicate sub forma pedepsei cu moartea: puterea și violența¹³. Fără excepție în funcție de acești doi factori se desenează traseul balanței între faptă și pedeapsa ei, integrate după cum s-a subliniat într-un interval nu discret, ci continuu al său¹⁴.

Însă deasupra tuturor acestor elemente se situează, din nou acea relație ce se naște și se dezvoltă la toate nivelurile societății și în fruntea căreia se situează conceptul de putere: puterea este pozitivă, puterea este extrateritorială (statul nu este o megamașină care ar conține toate celelalte puteri, ci apare ca efect general sau rezultat al unor structuri și roți interactive, situate în planuri diferite), puterea este exercițiu, nu esență sau privilegiu, puterea funcționează simultan la nivel macro și micro, puterea și cunoașterea sunt inseparabile. Conform lui Sorin Antohi, Michel Foucault adaugă și o a șasea trăsătură puterii și anume istoricitatea realizată în analiza puterii penale¹⁵. Oricum analiza propusă de Michel Foucault rămâne una de mare calibru, „clasică” am spune pentru raportul dintre faptă, pedeapsă și aplicarea pedepsei, cu toate că autorul francez se situează pe o poziție diferită, în mare parte, de istoricii secolului XX (ca și metodă și concepție) dar această poziție este, conform lui Paul Veyne, una revoluționară¹⁶. Analiza realizată de filosoful francez arată, la un moment dat, că începând de acum vreo 150-200 de ani, de când în Europa s-au introdus noile sisteme penale, judecătorii au început să judece altceva decât crimele: sufletul criminalilor. Acest element se adăuga marii procedurii a anchetei, dezvoltată, pe lungă durată din Evul Mediu: „a judeca înseamnă să

¹⁰ Mario Germinario, *Pedeapsa cu moartea*, Cluj Napoca, 1998, p. 21-31, 40-53 (După Beccaria trei sunt sursele care trebuie să reglementeze raporturile între oameni: revelația divină, legea care se naște din natură, convențiile care se stabilesc între persoane și care constituie legea socială pozitivă. Din acest punct de vedere, Beccaria extrage din teoria contractualistă ideea că omul nu a înțeles niciodată să transfere statului dreptul său fundamental de viață. Astfel, aducând în discuție conceptul de “lege dreaptă”, izvorâtă din contractul social, se ajunge la concluzia că pedeapsa cu moartea nu este nici utilă, nici necesară întrucât nu este justă, nefiind un drept. După Mario Germinario datorită lucrării lui Beccaria și spiritului de toleranță fundamentat de Voltaire se poate susține în mai multe direcții ilegalitatea pedepsei cu moartea, astăzi: motive religioase, rațiuni filosofico-antropologice, rațiuni juridice, rațiuni sociale, rațiuni de țin de civilizație și umanitarism).

¹¹ *Ibidem*, p. 54-60.

¹² Poate cele mai convingătoare exemple într-o atare direcție sunt cele ale producțiilor cinematografice ce au ca și subiect pedeapsa cu moartea sau diverse erori judiciare. Vezi o succintă trecere în revistă a morții ca și subiect cinematografic la Francois Ramasse, *The End*, în *La Mort a vivre. Approches du silence et de la souffrance*, număr special al revistei *Autrement*, coord. Claudine Baschet, Jacques Bataille, serie *Mutations*, 87, Paris, 1987, p. 53-56.

¹³ Vezi dosarul complet al unei atari problematice grupate sub titlul de *Istorie și Violență în Caietele de Antropologie Istorică*, 2, I, Cluj-Napoca, 2002.

¹⁴ Marius Rotar, *Umbrele crimei. Asupra unui presupus caz de violență maximă în Transilvania la mijlocul secolului al XIX-lea*, în *Caiete de Antropologie Istorică*, 2, 1, Cluj-Napoca, 2002, p. 87.

¹⁵ Sorin Antohi, *Putere, crimă și pedeapsă. Surveiller et punir după douăzeci de ani*, prefață la Michel Foucault, *A supraveghea și a pedepsi. Nașterea închisorii*, București, 1997, p. 9-16.

¹⁶ Vezi pe larg Paul Veyne, *Cum se scrie istoria*, București, 1999, p. 369-414 (cap. *Foucault revoluționează istoria*).

stabilești adevărul unei crime, să-i determini autorul și să aplici o sancțiune legală”¹⁷. Se vor regăsi ele în ancheta de față ? – iată o întrebare a cărui răspunsul este decisiv pentru investigația noastră, dat fiind faptul că avem de-a face cu cea mai gravă și crudă pedeapsă ce se poate aplica și care în mod logic sancționează într-un asemenea regim fapte corespunzătoare.

Întrebarea esențială ce se pune în capul anchetei este pe ce anume se va construi edificiul supus analizei. Astfel dacă discutăm despre putere este necesar a se avea în vedere legislația timpului, ca și “inima” sau nucleul unui discurs oficial laic, pe de o parte. Aceasta își demonstrează esențialitatea și prin aceea că are rol de orientare și clarificare a unor situații și în aceste condiții, alte tipuri de discurs preiau și aplică elementele sale. Pe de altă parte, este la fel de important a se urmări reacția sau conduita unui discurs religios al vremii asupra aceleiași chestiuni, pentru a infirma sau nu ideea ralierei acestuia la dispozițiile legale. În al treilea rând vom urmări, pe scurt, ceea ce relevă presa vremii asupra tematicii enunțate, ce la rândul său dincolo de informația ce o furnizează, incumbă și alte aspecte ce le vom sublinia la timpul lor. Însă, peisajul, deși cu actori și regizori prezenți, ar fi incomplet fără a se avea în vedere dimensiunea cantitativă a pedepsei cu moartea în Transilvania epocii, situație ce până la urmă semnifică dimensiunea practică a subiectului și modalitățile concrete de variație sau, altcumva spus, efectele pe durata mai lungă a unor asemenea practici.

Oricum trebuie spus că pedeapsa capitală nu este o invenție a epocii în spațiul și timpul istoric ce-l supunem investigației. Din acest punct de vedere lucrurile sunt cât se poate de clare, fundamentate și așezate într-o dinamică ce simbolizează deja o tradiție în Transilvania, pe care o vom sublinia la momentul oportun. Totodată spațiul transilvan nu constituie o excepție de la ceea ce se petrecea pe plan european și nu numai, deși există spații în care deja în aceeași perioadă pedeapsa capitală a fost abolită. În schimb, în altele ea continuă cu diverse fluctuații ce demonstrează, în mod cert, nuanțe și sensibilități aparte datorate unor profiluri și mobiluri de acțiune aparte¹⁸. Astfel în cercetarea de față nu poate fi omis sub nici o formă atât contextul intern, în care se aplică pedeapsa cu moartea (acesta leagă evenimentul în sine al execuției de diversele straturi și aspecte ale societății), cât și ce extern, ultimul important pentru a înțelege și sublinia dacă sunt sau nu specificități ale spațiului și timpului istoric supus anchetei.

Ceea ce epoca aduce ca și o noutate absolută în ceea ce privește practica în sine a pedepsei capitale este faptul că aceasta încetează a mai fi un spectacol public. Cu toate că nu este prima referință, cronologic vorbind, ce se axează pe chestiunea pedepsei capitale în perioada anchetată, deoarece din prevederile unui *Cod Penal* decurg liniile majore ale unui întreg discurs juridic ce are atingeri în problematica morții, acesta poate fi considerat ca și momentul din care poate fi începută o investigație. El atinge în același tip un nivel macro și micro fiind astfel un indicator pertinent a ceea ce ar reprezenta conceptul de „oficial” în perioadă. Din punct de vedere istoric, legea a V-a din 1879 referitoare la crime și delikte, adoptată în Ungaria și valabilă, implicit, și în Transilvania este cunoscut sub numele de *Codul Penal*¹⁹ (486 articole) și va fi cu atât mai importantă în a o așeza în fruntea analizei de față, întrucât se menține în vigoare și după 1918. Ediția lui Ioan I. Predovicu (1920) cuprinde și *Novela Penală* (legea XXXVI – 1908), care este cea mai importantă modificare a *Codului Penal* maghiar de la 1879 până la 1914 (51 articole referitoare la infracțiunile săvârșite de minori), și, cu toate că, se situează temporal vorbind peste perioada pe care o avem în atenție (1914), ea devine viabilă, pentru investigația de față, prin explicațiile date de autor în introducere²⁰.

¹⁷ Michel Foucault, *op.cit.*, p. 53. Pentru a se înțelege și mai bine conceptul de putere și modalitățile prin care uneori se înlănțuiește cu moarte vezi și Louis-Vincent, Thomas, *Mort et pouvoir*, Paris, Payot, 1999, p. 50-54 („Puterea se construiește începând de la o bază prin conjugarea unor multitudini de puteri legate”).

¹⁸ Vezi, de pildă, cazul britanic la Valentine A.C. Gattrell, *The Hanging Tree: Execution and the English People 1770-1868*, Oxford, Oxford University Press, 1994, 634 p. (anul 1868 nu este ales întâmplător deoarece atunci execuția în Anglia cel puțin încetează a mai fi un domeniu public).

¹⁹ Pentru investigația de față am utilizat o ediție din 1920 a *Codului Penal maghiar* (1879) aparținând lui Ioan I. Predovicu, *Codul Penal din Transilvania complectat cu toate modificările până la 15 martie 1920. Tradus de Ioan I. Predovicu, procuror, profesor la școala de jandarmerie Oradea-Mare, Oradea-Mare, Tipografia Adolf Sonnenfeld. Soc. Anon., 1920, 152 pp.* (în continuare *Codul Penal din Transilvania...1879*). Vezi și dr. Atzel Bela, *Magyar büntetőjog*, Pozsony, Budapest, 1900, Stampel Karoly Kiadasa, p. 26, 91.

²⁰ „Dau publicității traducerea codului penal al fostului stat unguresc cu dorința de a contribui (...) în interes general. Deși aplicarea acestui cod se face numai în teritoriul Transilvaniei, totuși această traducere va folosi întregii țări (...). Pretutindeni unde am întâlnit cuvântul „maghiar” am pus cuvântul român iar unde am găsit „Ungaria” am scris România cu excepțiunea acelor locuri, unde este vorba de teritoriu în care se face aplicarea Codului Penal”. Din traducere, după

Data fiind importanța unui *Cod Penal* pentru o societate discuția se va purta în termeni totuși restrânși datorită faptului că, în cele din urmă, sunt o multitudine de problematice care pot fi atinse, iar investigația noastră vizează doar una dintre ele, este drept cu multiple reverberații. Cele mai multe dintre aceste prevederi se regăsesc la nivelul *Codului Penal* din 1879 la capitolul XVIII intitulat *Crimele și delictele în contra vieții omenești*²¹ și prezintă o diversitate de ipotetice situații decelate în paralel cu pedepsele ce li se aplică, săvârșindu-se. Astfel se pot înțelege valorile nu discrete, ci, mai degrabă continue ale violenței maxime, alături de gradul de „modernitate” sau nu a înțelegerii și implicit a pedepsirii făptuitorului. Distincția este făcută așadar între faptele ce au la bază criteriul „precugetării”, adică a intenției sau premeditării unei crime: „**Art. 278. Acela, care ucide vreun om cu precugetare, săvârșește crima de asasinat și se va pedepsi cu moartea.** (n.n. sublinierea noastră) **Art. 279. Acela, care ucide vreun om cu intențiune, dar fără precugetare, săvârșește crima de omor și se va pedepsi cu temniță grea de la 10 până la 15 ani**”. Se poate așadar remarca că, în conformitate cu prevederile *Codului Penal*, pedeapsa cu moartea se aplică în cazurile omorului cu premeditare, dar apar în articolele ce îi urmează acestei situații numeroase alte împrejurări, ce corespund unor alte contexte ale crimei, cu posibilitatea de a evita punerea în aplicare a execuției și contrabalansarea infracțiunii prin alt gen de pedeapsă. Pe aceeași linie sunt încadrate și alte forme ale violenței maxime, dar într-o formulă mai detaliată, ce aduce în prim plan un element nou, capabil de a explica, este drept până la un punct, mecanismul ce a declanșat fapta: este vorba despre ceea ce autorii *Codului Penal* numesc „emoție”: „**Art. 281. Dacă intențiunea a luat naștere în cursul unei puternice emoțiuni și s'a executat în mod subit, omorul se va pedepsi cu temniță grea până la 10 ani. Iar, dacă emoțiunea puternică a luat naștere din cauză, că persoana ucisă a vătămat sau a ultragiât grav și pe nedrept, pe autor sau pe cei din intimitatea acestuia și dacă în timpul acestei emoțiuni și în mod subit s'a executat omorul pedeapsa va fi reclusiunea până la 5 ani**”. Scenariile, care nu sunt scenarii ci, mai repede, situații ce au dat naștere unor asemenea prevederi, continuă în aceeași linie explicativă a crimei, dar orientată înspre alte forme mai agravante ale faptei și anume săvârșirea crimei asupra unei rude: „*Omorul săvârșit din cauza unei puternice emoțiuni asupra unei rude în linie ascendentă sau descendentă sau asupra soției sau soțului, se va pedepsi cu temnița grea de la 5 până la 10 ani*”. Această ultimă prevedere însă este necesar a fi corelată cu articolul 281 explicit focalizat pe chestiune „crimei în familie”: „*Omorul se va pedepsi cu temniță grea pe viață, dacă s'a săvârșit asupra unei rude legitime în linie ascendentă (...)*”.

Înainte de a încerca să oferim câteva explicații pe marginea prevederilor mai sus enunțate este necesar să fie trecute în revistă și tipurile de pedepse regăsite în același *Cod Penal* dezvoltate în șase posibile direcții: „**Art. 20. Genurile pedepselor sunt: 1. Pedeapsa cu moartea.** (n.n sublinierea noastră) **2. Temniță grea, 3. Detențiunea, 4. Reclusiunea, 5. Închisoarea corecțională, 6. Pedeapsa pecuniară sau amenda.**”²².

Nu se poate omite, din capul locului, imaginea modernă care o oferă acest *Cod Penal* fie și prin simpla trecere în revistă a câtorva articole focalizate pe moarte (violență maximă). Concluzia aceasta reiese și din simpla privire asupra unui presupus caz de violență în același spațiu la mijlocul secolului al XIX-lea (1847), unde într-o primă fază a unui proces de crimă se hotărăște pe lângă pedeapsa cu moartea aplicarea torturii pentru cel incriminat pentru a se oferi un exemplu celorlalți (tăierea mâinilor)²³. Oricum la sfârșitul secolului al XVIII-lea se propunea un nou *Cod Penal*²⁴, fără finalitate însă, dar, în ciuda acestei realități, comparația se poate face dezvăluind o serie de diferențe temporale înregistrate, în legătură cu practica execuției. Astfel și în acest caz se pot invoca, în situația

mărturisirea autorului au fost excluse capitolele VIII (infracțiunile ce se refereau la alegeri) și capitolul XLI (infracțiunile împotriva „puterii armate”) (I. Predovicu, *Prefață la Codul Penal din Transilvania... 1879*, p. 4-5).

²¹ *Codul Penal din Transilvania... 1879*, p. 87-90 (art. 278-292).

²² *Ibidem*, p. 10.

²³ Este vorba despre morarul Moldovan Ioan acuzat că și-ar fi ucis soția împingând-o în stăvilarul morii: „*Motiv pentru care se hotărăște, pe baza la Aprobatae Constitutiones, capitolul 3, paragraful 47 și alte asemenea legi, că pentru moarte să se plătească cu moarte, neuitând ca înainte de moarte, pentru asemenea crimă să i se taie mâinile drept exemplu pentru alții*” (Direcția Județeană Alba a Arhivelor Naționale (în continuare D.J.A.A.N), fond *Primăria Alba Iulia - acte neînregistrate*, 5/1847, f. 36). Vezi pe larg Marius Rotar, *Umbrela crimei. Asupra unui presupus...*, p. 87-104.

²⁴ *Pravila de Obște asupra Faptelor riale, și a pedepsirii lor*, Tipărită în Viena cu tipariul lui Iosifu de Curtvecu împărătescul și Crăescul al Curții Tipografu, Viena, 1788.

unei infracțiuni diferite, diverse motive ce eludează fapta (nebulia în principal)²⁵. Cu toate că acționează ca și formă de sancțiune pedeapsa cu moartea²⁶, diferența semnificativă care se dezvoltă este cea care se leagă de utilizarea torturii cu atingere directă, în unele situații, la problematica pedepsirii omuciderii. Așadar, dacă la 1788, în ciuda tendinței înspre înlăturarea acesteia, încă se menține²⁷, la 1879 ea dispăre în folosul accentuării sistemului izolării²⁸ chestiune care trădează în mod explicit tendința înspre o anumită „blândețe” la nivelul pedepsei. În asemenea situație este evidentă și pentru spațiul pe care îl avem în vedere evoluția generală subliniată de Michel Foucault înspre o nouă relație corp-pedeapsă, unde dispariția supliciilor însemna deopotrivă dispariția spectacolului și, mai mult, apariția unei practici punitive discrete. În aceste condiții pedeapsa trece de la practicarea senzațiilor insuportabile (durere) la o economie a drepturilor suspendate²⁹ și va avea drept rezultat o nouă tehnologie a reprezentării ca și artă de a pedepsi: „a găsi pentru a crimă pedeapsa potrivită înseamnă a găsi dezavantajul a cărui idee să facă definitiv neatractivă ideea comiterii acelei nelegiuri” (Michel Foucault). Se vor constitui așadar cupluri de reprezentări cu valori opuse și se stabilește „un joc semne-obstacol” menit a subordona mișcarea de forțe unui raport de putere și care pentru a funcționa este nevoit să îndeplinească mai multe condiții: să fie cât mai puțin arbitrară cu puțință, să micșoreze dorința, să-și dovedească utilitatea (a unei modulări temporale), să se întipărească, adică să atingă toți ipoteticii vinovați, să se facă în lumină sau, mai simplu, să vizeze o întreaga economie savantă a publicității (altădată suportul exemplului îl constituia supliciul fizic dar în ultimele două secole acesta este înlocuit de lecție, discurs, punere în scenă)³⁰. Importantă și edificatoare în această direcție va fi modalitatea de punere în scenă a pedepsei cu moartea prevăzută în același *Cod Penal Maghiar* din 1879: „**Pedeapsa cu moartea se execută prin ștreang în loc închis**” (n.n. sublinierea noastră) (capitolul II, art. 21³¹) ceea ce practic, dincolo de relevanța pentru ceilalți, ipotetic înclinați să-și rezolve problemele apelând la formula crimei, reprezintă și o ascundere a actului celei mai „înalte” sau „dure” forme de justiție. Însă epoca înclină tot mai mult înspre utilizarea închisorii ca modalitate de pedepsire ce include un aspect major identificat de legiuitorii secolului al XIX-lea și în Transilvania: închisoarea ca formă și factor de excludere³². În mod cert, avem de-a face cu o discontinuitate la nivelul dreptului penal care în forma sa unitară și autonomă impune tot mai mult și în mediul Transilvaniei un suflu modern ce integrează spațiul într-un curent european dominat al epocii și al cărui sens l-a subliniat cu atâta acuratețe un Michel Foucault. Așadar, cu toate că pedeapsa cu moartea se menține într-o dinamică care răspunde morții prin moarte, este evident faptul că se evoluează înspre o anumită raționalizare și o doză de „blândețe” a pedepselor integrabile acum în locuri și domenii speciale (penitenciar și noile științe care se dezvoltă în jurul criminalului cu întreaga pleiadă de specialiști care vor lua de acum înainte locul călăului: supraveghetori, medici, preoți, psihiatrii, psihologi, educatori³³). Din acest punct de vedere această modalitate de sancțiune răspundea mai ales aspectelor legate de pedeapsă și ispășire și mai puțin a celor ce vizau răzbunarea. Ipoteza se confirmă și prin posibilitatea pe care o vom sublinia mai încolo de comutare a pedepsei capitale, ce lasă astfel deschisă porțița neaplicării sentinței. Ne mai fiind publică pedeapsa cu moartea nu mai

²⁵ Vezi articolul 5 din *Pravila de Obște* ce se dezvoltă în jurul temei nebuniei, vârstei minore a infractorului sau beție (*Ibidem*, p. 2).

²⁶ Articolul 20 (*Ibidem*, p. 7).

²⁷ Vezi, de pildă, articolul 25 ale *Pravilei de Obște* referitoare la pedeapsa „fierrecare!” („Cel osândit spre înferrare să va pedepsi în totu anul cu bătae pentru pildă”) sau cea utilizând „cârbaciu” („este de trebuință a căuta spre alcătuirea trupului și spre putiaria făcătorului de rău nu să poate pedepsi de odată mai cu multu de cîtu cu o sută de toiate” – articolul 32) (*Ibidem*, p. 8-10).

²⁸ A se vedea întregul calupul al pedepselor prevăzute pentru omucidere sau pruncucidere ce nu intră sub incidența pedepsei cu moartea regăsite la nivelul definiției crimelor ce ating viața omenească în prevederile *Codului Penal Maghiar* de la 1879 (*Codul Penal din Transilvania... 1879*, p. 12-15 și 87-91).

²⁹ Michel Foucault, *op.cit.*, p. 41-43.

³⁰ *Ibidem*, p. 165-176.

³¹ *Codul Penal din Transilvania.. 1879*, p. 11.

³² Vezi pentru cazul francez Michelle Perrot, *Délinquance et système pénitentiaire en France au XIXe siècle*, în *Annales E.S.C.*, 30, 5, Paris, Armand Colin, 1975, p. 67-89.

³³ Rostul acestor noi personaje ce formează un fel de armată modernă este, după Michel Foucault, de a garanta că trupul și durerea nu mai constituie obiectivele ultime ale unei acțiuni punitive (Michel Foucault, *op.cit.*, p. 43).

prezintă nici caracteristicile unui spectacol de degradare, trimitând la oroare și profanare, și nici elementele unui spectacol de purificare (după expresia lui Michel Bee)³⁴.

Pedeapsa cu moartea nu se va aplica doar în cazul crimei cu premeditare. Ea acționează și în altă zonă a dreptului penal ce vizează persoana suveranului în cazul în care se ajunge la crima de înaltă trădare: „**Art. 126.** *Săvârșește crima de înaltă trădare persoana: 1 Care asasinează pe Rege sau îl ucide cu intențiune sau încearcă executarea vreuneia din aceste infracțiuni*”³⁵. Explicația este una simplă, până la urmă, și gravitează în jurul simbolisticii regelui care, ca și entitate sacră, are o singură valoare ce este integral pozitivă³⁶. Astfel dincolo de posibila justificare a regicidului³⁷ decesul regelui capătă dimensiunile unei catastrofe deoarece viața monarhului înseamnă viața poporului, întrucât o țară nu poate trăi fără rege³⁸. În aceste condiții se poate deschide, spre exemplu o pistă într-o cercetare viitoare ce să urmărească atentatele împotriva Casei Imperiale Habsburgice de-a lungul secolului al XIX-lea și modalitățile în care asemenea evenimente s-au repercutat în spațiul transilvănean ca și reprezentări și explicații ale unei asemenea situații. Se vor putea urmări astfel tipuri de discursuri diferite având poate ca și mijloc de acordare o atitudine mai generală față de persoana suveranului și unde pedeapsa cu moartea aplicată asupra celor care atentează la viața suveranului poate căpăta o explicație mult mai amplă.

Cu siguranță că întreaga problematică, privită din punctul de vedere legal, solicită o discuție în termeni mai amplii, dat fiind specificitățile ce le incumbă și care de altfel nu au încetat și nu încetează să nască puncte de vedere diametral opuse. Dar, punctul de referință rămâne totuși cel a morții ca și pedeapsă pentru omul vinovat, situație delicată deoarece moartea unei persoane umane, chiar, în condițiile în care este vinovată de o serie de infracțiuni foarte grave, „păstrează mereu conotații deloc reductibile la valorile înstrăinate de contingentă” (Mario Germinario). Complexitatea elementelor se întinde în latura sensibilului său deoarece viața pentru om constituie valoarea maximă a definirii sale, chiar dacă un individ este vinovat de cele mai grave delictive. Așadar, pare aproape imposibil ca o persoană umană, plină de semnificații, valori să fie pedepsită cu moartea, iar o asemenea întreprindere să fie considerată ca și un lucru drept. Din acest punct de vedere, discuția poate să țină de filosofia dreptului ce așează cu și mai multă acuitate întrebările cheie în jurul pedepsei cu moartea³⁹. Prin urmare chestiunea se poate extinde și asupra ideii că „pedeapsa cu moartea, retrimite la șantajul morții ce emană dinspre un Șef (în cazul nostru Puterea sau Statul) și care-i permite să confrunte și să protejeze puterea sa”. Astfel, în decursul istoriei motivațiile ce au prezidat aplicarea ei, au cunoscut diverse fluctuații⁴⁰.

Pentru analiza noastră punctul din care am pornit, în registru enunțat, sunt două reglementări legale din 1849, ce ating subiectul, dar într-o coloratură specifică datorată contextului aparte (Revoluție sau mai bine zis finalul ei). Este vorba despre reglementarea sau „*Publicarea guvernatorului civil și militarului* (n.n. după semnătura pe numele său Wohlgemuth) *din 13 Augustu 1849 prin care se amenință cu pedeapsa morții la toți aceia, cari se vor atinge de persona au avere straina*”⁴¹. Contextul acestei reglementări și a celei următoare, este vorba despre Revoluție, impun o dinamică aparte datorată, a ceea ce, de pildă, Michel Vovelle o denumea ca și o adevărată „revoluție în

³⁴ Apud. Fernando Rodriguez Mediano, *Justice, crime et chatiment au Maroc au 16e siecle*, în *Annales H.S.S.*, 3,53, Paris, Armand Colin, 1996, p. 621.

³⁵ *Codul Penal din Transilvania... 1879*, p. 43-44 (art. 126 și 128).

³⁶ Jean-Paul Roux, *Regele. Mituri și simboluri*, București, 1998, p. 9.

³⁷ *Ibidem*, p. 84-86.

³⁸ *Ibidem*, p. 198-199.

³⁹ „Luând în considerare gravitatea extremă a infracțiunii și luând drept absolută siguranța vinovăției faptei făcute, chiar și cu aportul eventual al unei mărturisiri libere din partea delicventului, (...) este posibil, teoretic, ca pedeapsa cu moartea, să fie gândită ca fiind dreptă și justificată ?” (Mario Germinario, *op.cit.*, Cluj-Napoca, 1998, p. 60-63).

⁴⁰ În antichitate, execuția avea loc public și lua alura unui spectacol; ea se supunea legii Talionului sau își propunea să potolească zeii prin jertfa celui vinovat de o faptă gravă – puterea zeilor era considerată în strânsă legătură cu cea a oamenilor. Odată cu creștinismul și Islamul, pedeapsa capitală este un instrument de ispășire prin supliciu și un instrument de intimidare pentru mulțimea ce asistă la ritual liturgic al execuției. Mai aproape de noi, pedeapsa cu moartea a pierdut fără excepție caracterul său public, făcând loc unor controverse multiple ce opun de mult timp abolitioniștii și cei care sunt în favoarea menținerii acesteia (Louis-Vincent Thomas, *op.cit.*, p. 166).

⁴¹ *Culejere de pre'naltele imparatesci, ce au estiu pentru Transilvania, asemenea si publicăciunile si ordinaciunile Gubernulu civilu și militaru cuprinzatore de perioadu dela 19 Iuliu 1849, pana la sfârșitul lui februar 1850, si cuprinzatore de catalogul scarii tuturoru legiloru si ordinaciunilor publicate pentru imparatia Austriei pana la sfârșitul lui Martie 1850, si legile imperiale si foiea Gubernului*, p. 9.

moarte”, pe tiparul de la 1789⁴². În cazul de față, contextul reglementărilor va fi în ambele cazuri, pe lângă tulburările datorate revoluției, și o luare a pulsului agitației de către locutor: „*Cu ocazia calatoriei mele aici, cu intristare am trebuit să inteleg, cum ca mai cu sama în tinutul regimentului al doilea roman de granita se intampla rasculari silnice in contra personelor, si prin acele voiescu a’si resbuna pentru pagubele si pradaciunile pricinuite prin rebeli*”. Obiectul reglementării îl va constitui astfel necesitatea unor măsuri de securitate la nivelul comunității ce subîntind problematica înspre drepturile individuale, apărând acel „șantaj” cu pedeapsa morții (după expresia evocată aparținând lui Louis-Vincent Thomas) în caz de încălcare: „*Dupa ce persona si averea fiecaruia sta sub apărarea si scutulu legiloru, rasbunarea si izbanda la nici o natie si persona nu se poate suferi, pentru aceea pe fietecare îl dojenescu, ca asupra persoanei si asupra averilor nimeni cu izbanda si rasbunare se se scole; altminteri cei ce în contra voru lucra, înaintea legiloru de rasboiu vor fi trasi, si fara mila se vor pușca* (n.n. sublinierea noastră)”.

Pentru cea de-a doua reglementare, „*Publicarea guvernatoriului civil și militar din 13 Oct. 1849, în urma căreia cine va înșela ostași ca sași calce credința, va fi pedepsitu cu morte*”⁴³, nu diferă foarte mult de prima. Contextul este astfel, deja postrevoluționar, dar reglementarea de față arăta că apele nu s-au limpezit ajungându-se chiar la o localizare a tulburărilor: „*(...) cum ca din partea celoru rău cugetători, s’ar fi făcutu in M. Oșorhei cercari în armata ca săși calce credința*”. În atari condiții, pedeapsa cu moartea apare ca fiind „naturală” și prevenitoare: „*Aflu dar de lipsa a randui, ca fie care sa se impușce, care se va adeveri, cum ca amăresce de si fara succesu, pe vreunu soldatu cesaroregescu*”.

Dacă discuția comportă un specific pentru aceste două reglementări datorate contextului agitat în care apar, marea problemă se va pune în raporturile instituite din și în pedeapsa cu moartea în „timpuri obișnuite”. Față de 1849, dacă vom merge înapoi temporal vorbind, putem depista cazuri concrete de asemenea practici sau solicitări de asemenea practici în situații de violență maximă⁴⁴. În a doua jumătatea a secolului al XIX-lea, punctul de reper esențial va fi, după cum am mai spus, *Codul Penal Maghiar* de la 1879, ce prevede pedeapsa cu moartea, în caz de omor cu premeditare de pildă, alături de identificarea extrem de clară a multiplelor forme pe care violența maximală (crima) le poate lua.

În această ordine de idei, foarte importantă în registrul enunțat va fi o clarificare asupra „*executării pedepsei cu moartea și procedurile premergătoare*” regășibilă sub forma capitolului XXVII, subcapitolul II din articolul de le XXXIII/1896 (*A bünvádi perrendtartásról*)⁴⁵. Acesta reglementare demonstrează și traseul posibil al ultimei șanse de a scăpa cu viață pentru cel condamnat la moarte, scoțând la iveală un întreg aparat juridic și birocratic totodată, elocvent asupra modului de organizare legislativ și juridic a timpului.

Așadar, în vârful piramidei ce poate însemna în urma unui drum evitarea execuție se află Regele ce are posibilitatea comutării pedepsei: „*496. Pedeapsa cu moartea se execută numai dacă Regele nu a acordat grațierea*”. Totodată dintr-o posibilă situație ce o va evoca un articol din lege, derivă alta într-o jonglare de care va depinde viața condamnatului obligat dacă dorește să scape cu viață să urmeze acest traseu: „*497. După ce jurații au stabilit pedeapsa cu moartea și după pronunțarea sentinței, președintele este dator să întrebe pe condamnat dacă dorește sau nu să solicite grațierea. Răspunsul condamnatului se consemnează în protocolul ședinței. Numai după acesta curtea cu jurați consultă părerea avocaților regali (care nu-i obligatoriu să participe la judecată), dacă consideră că condamnatul merită grațierea și dacă da cu ce pedeapsă se poate înlocui pedeapsa cu*

⁴² Este vorba despre Revoluția-masacru, ca și relevare a bestialității populare, este vorba despre Teroare ca și o altă formă a morții date, înțeleasă ca și o operațiune chirurgicală necesară, ce refuză aparatul religios al ultimei reconcilierii și poate deveni una dintre căile noi morți civice: în contradicție cu negativitatea sa apare și noua moarte eroică pentru patrie (Michel Vovelle, *La mentalité révolutionnaire. Société et mentalités sous la Revolution française*, Paris, Messidor, 1985, p. 217-219).

⁴³ *Culejere de pre’nalte imparatesci, ce au esitu pentru Transilvania...*, p. 69.

⁴⁴ Vezi pe larg Marius Rotar, *Umbrele crimei...*, unde, la un moment dat, în procesul intentat unui morar acuzat că și-ar fi ucis soția, Procuratura cere pedeapsa cu moartea, după ce în prealabil acuzatului urma să i se taie mâinile, în public ca și exemplu pentru alții.

⁴⁵ *Halálbüntetés végrehajtása és az ezt megelőző eljárás*, în dr. Csiky Kálmán, dr. Kolosvári Sándor, Nagy Gyula, dr. Ovari Kelemen, Toth Lőrincz, dr. Márkus Dezső, *Corpus Juris Hungarici. Magyar Törvénytár 1000-1895. Millenniumi emlékkiadás*, Budapest, 1896 (în fapt, culegerea de legi continuă până în secolul XX dar noi ne vom opri, dat fiind durata temporală a cercetării noastre, la 1914 – în continuare *Corpus Juris Hungarici*), p. 249-251.

moartea”. Din acest punct de vedere chestiunea ce rămâne centrală este dreptul de grațiere ca și ultima șansă a condamnatului la moarte, având un traseu și o dinamică proprie impusă de o serie de considerente „firești”: dreptul de grație se situează în prelungirea normală a dreptului morții și este un privilegiu utilizat de Șef ce, poate încă cu această ocazie să-și afirme puterea sa. Dar, din oricare unghi am privi, chestiunea grațierii, cel care dispune de o asemenea putere, după Louis-Vincent Thomas, va fi întotdeauna câștigat: dacă grațiază, blândețea sa îl glorifică, dacă nu grațiază pe cineva într-o situație de condamnare la moarte, i se poate aduce omagiul severității sale și devine cel ce întruchipează securitatea publică⁴⁶. Însă după cum am văzut și vom sublinia în continuare traseul până la acordarea grațierii de către Rege, ca și simbol al puterii supreme, este îndelungat: „498. După îndeplinirea procedurii de la art. 497 președintele juraților îi solicită apărătorului ce a participat la discuții ca în termen de 3 zile să înainteze cererea de grațiere în numele condamnatului. Întregul dosar al procesului împreună cu cererea de grațiere, dacă s-a înaintat, se duce la Curia Regală. În situația în care nu există o plângere care să conteste condamnarea, cel acuzat are două șanse: să recunoască sau să nu recunoască fapta sa”.

Totodată se explicitează mult mai limpede ce se întâmplă în continuare într-o expunere edificatoare a grijii legiutorului pentru fluidizarea actului: „499. În toate condamnările pronunțate cu autoritatea judecătorească, Curia Regală e nevoită să se pronunțe conform aliniatului 2 din 497. Opinia Curiei Regale se discută în ședința închisă a completului de judecată, la fel și cererea de contestare a pedepsei se discută într-o ședință a completului aparte După ce a participat la aceste ședințe avocatul Regelui (n.n. Procurorul ?) se pronunță în legătură cu cererile depuse. Președintele Curiei Regale înaintază Ministerul Justiției toate actele ședinței închise împreună cu celelalte documente ale procesului”.

Abia în acest moment se va ajunge la cel mai înalt nivel, la puterea supremă pe care o reprezintă monarhul capabil să răstoarne sau nu o decizie luată: „500. Ministerul de Justiție aduce la cunoștință Regelui cazul, în această procedură el nu este obligat să țină seama de opinia autorităților judecătorești”. Se poate spune că era o moștenire a monarhiei de drept divin pentru că monarhul reprezenta pe Dumnezeu și în această calitate putea da sau lua viața, depășind orice măsură luată până la el (Louis-Vincent Thomas). Următorul articol va prezenta traseul invers al procedurii premergătoare executării pedepsei, atingând și ultima sa fază și anume punerea în aplicare a sentinței: „501 Tribunalul Suprem preia decizia Regelui în legătură cu cererea de grațiere sau contestare a pedepsei și decide. El aduce la cunoștință hotărârile, înainte de aceasta înștiințează condamnatul și avocații regelui de hotărârea ședinței închise. La înștiințare poate fi prezent și avocatul apărării, lipsa lui nu împiedică efectuarea procedurii”. În condițiile în care nu se ia o decizie favorabilă comutării pedepsei textul legii prevede în mod expres netărgănarea sentinței și modalitățile concrete de punere a acesteia în aplicare într-un cerc ce se strânge și este fără scăpare pentru condamnat: „După pronunțarea sentinței de condamnare la moarte, execuția are loc a doua zi dimineața. După pronunțarea sentinței se trimite un preot lângă condamnat de religia acestuia”. Se precizează și cu cineva va mai avea posibilitatea condamnatul să intre în contact în aceasta fază „terminală” în care se află, cu o delimitare foarte strictă sau restrictivă a acestora: „În afară de autoritățile competente nu se pot apropia de condamnat decât aparținătorii, apărătorul sau cei pe care condamnatul dorește să-i întâlnească”. Totodată se fac referiri și la situațiile speciale a persoanelor care, ipotetic, nu ar putea să fie puse instantaneu în fața executării pedepsei, menționându-se așadar două categorii ale acestora: „În situația bolnavilor psihici sau a femeilor gravide nu se poate pronunța o sentință definitivă de către Tribunalul Superior, nu se aduce la cunoștința lor sentința definitivă sau rezultatul cererilor de contestare până la vindecarea lor. Tot până la acest interval nu se poate executa pedeapsa”. Era vorba așadar prin această ultimă specificație de perceperea de către autorități a regimului special în care se aflau cele două categorii enunțate și, mai mult, cel puțin până într-o anumită perioadă era vorba și despre o protejare a acestora.

Tot despre o anume protejare a condamnatului este vorba și când se explică desfășurarea propriu-zisă a execuției. Astfel, aceasta se face prin spânzurare⁴⁷ și „are loc într-un spațiu închis”, ceea ce înseamnă o anumită protecție inclusiv față de condamnat în a nu face din îndeplinirea sentinței un spectacol care evident l-ar fi pus într-o situație și mai dificilă. Mai mult, se precizează extrem de

⁴⁶ Louis-Vincent Thomas, *op.cit.*, p. 170.

⁴⁷ Codul Penal Maghiar de la 1879 prevede în mod expres acest lucru (vezi nota 31).

limpede cine se va afla în jurul execuției, tematică dezvoltată mai ales înspre a se asigura legalitatea procedurii și implicit a sentinței și înspre a se preciza fiecareia dintre cei ce asistă locul și rolul său în această „scenă”: „503. (...) *De față trebuie să fie avocatul Regal, care îndeplinește procedurile sau locuitorul său, judecătorul desemnat de scaunul de judecată și notarul, unul dintre funcționarii superiori ai autorității publice locale, unul dintre supraveghetorii închisorii* (n.n. în mod cert este vorba nu despre un simplu gardian, ci, mai degrabă, despre un individ aflat în conducerea închisorii), *preotul și doi medici pentru stabilirea decesului*”. În mod similar „se poate permite prezența rudelor și a avocatului apărării la locul execuției. În funcție de împrejurările specifice (n.n. nu se precizează care sunt de fapt aceste împrejurări specifice) se poate permite prezența și a altor bărbați”.

În acest punct, se precizează din nou un element ce ține și el de protecția celui condamnat la moarte și ce în mod natural își reclamă locul: „*Dacă trebuie făcute mai multe execuții este necesar ca acel condamnat care îi vine rândul mai târziu să nu fie prezent și să nu vadă execuția anterioară*”. Consumarea momentului va aduce cu sine un alt calup de elemente ce trebuie respectate, tocmai pentru a se realiza un acord între fapta și pedeapsă, între condamnarea la moarte și legalitatea acestei situații. Astfel, din nou intră în scenă reprezentanții Puterii ce consemnează cu exactitate cele întâmplate: „*Împlinirea execuției este constatată de judecătorul delegat și se consemnează de notar în protocolul său. În acest protocol se descrie toată procedura și în mod special se consemnează începerea execuției și momentul în care a survenit decesul, după opinia medicilor specialiști prezenți. Protocolul se semnează de către judecătoria locală, de către notar, avocatul Regelui, reprezentanții administrației publice și de către medici*”. Dar, întreaga situație nu se va opri aici, întrucât în urma consumării execuției va rămâne un corp mort, asupra căruia va plana întrebarea firească a destinației sale. Modernitatea textului de lege pomenit iese și acum mai mult la suprafață, întrucât regimul special al cadavrului condamnatului la moarte nu va fi pus în cheia ancestrală a expunerii sau acordării unui regim special pentru moralizarea comunității, ci, mai degrabă, se merge înspre o discreție față de o atare situație: „*Cadavrul celui executat se predă apoi rudelor pentru o înmormântare simplă și fără elemente care să atragă atenția asupra lor*”. Inclusiv un discurs religios asupra morții tratează această ultimă problemă, în dinamica dată de evidența necesității înmormântării, ca datorie a Bisericii față de cel trecut la cele veșnice. Dar, pe acest traseu apar exclușii, după Ioan Rațiu, cuprinzând patru categorii⁴⁸, dintre care ultima integrează și situația condamnaților la moarte: „*4. Unii fideli pierdu dreptu înmormentarei besericescu pentru impietate, si preste totu prein fapte, ce detragu onorei besericescu si de acestia sunt: homicidii voluntari, duellantii (...), pecatosi publici, cari au dusu vietii a in concubinatu, in adulteriu (...), rapitorii besericeloru, fiurii, latronii prinsii in crima si ucisi (...)*”. Dar categoria se extinde și mai mult, excluzându-i de la înmormântare și pe cei „*(...) pedepsiți cu moarte pentru crime, cari după prescrișurile legiloru se îngropa la locul supliciuului* (n.n. sublinierea noastră) (...), *si in urma ucidetorii de sene (...)* deca uciderea asupra-si o comuti sciendu, adeca cu mintea sanatosă, si voidu, adeca cu jucdecata deliberata”. Totodată preotul care va proceda altcumva decât în acest mod „*cade ipso facto in escomunitatiune*”. Astfel se poate observa mulțarea sau sincronizarea unui discurs legal cu unul religios în problematica condamnării la moarte, dar tonul într-un anume tip de tratament diferențiat al acestor cazuri de alte obișnuite de moarte este dat, în orice caz, de către primul tip de discurs, transpus în ceva ce dă un anume sens lucrurilor. Aceeași chestiune se remarcă și pentru mediul ortodox în timpul și spațiul istoric enunțat, asupra modului de tratament al pedepsei capitale. Din acest punct de vedere, *Manualul de studiu pastoral* aparținând lui Andrei Șaguna, nu lasă loc interpretării: discursul religios al perioadei, Biserica în sine ca și instituție se conformează întru totul puterii laice în ceea ce privește pedeapsa capitală. Așadar, discursul regășibil în paginile acestei producții, se va axa mai mult sau mai bine zis în totalitate pe latura de întărire în credință a celui condamnat la moarte: „*La celu osanditu la morte prin judecatorie duhovniculu are a se purta asisderea cu multa iubire si compatimire, si cu blandetia catra unulu ca acest'a si alu cerceta adeseori, conversandu si imbarbatandu pre elu cu nadejde in indurarea cea mare si nemarginita a lui Dumnedieu, si starnindu in inim'a lui parere de reu pentru fara de legile sale, care iau causatu pedepsire cu morte, se 'lu incredintiedie ca Dumnedieu ca unu induratu Parinte primesce pocainti'a pecatosului si in or'a cea din urma a vietiei, caci nu voiesce mortea pecatosului, ci ca acel'a se se*

⁴⁸ Dr. Joane Ratiu, *Institutiunile Dreptului Besericescu (Eclesiasticu) cu respectu la disciplin'a vigente in provinci'a Metropolitana greco-catolica de Alb'a-Fagarasiu. Pentru alumnii de teologia si usulu clerului*, Blasiu, 1877, p. 651-658.

intorca si se viedia sufletesce (...)". Totodată această întreagă "misiune" a preotului cu ocazia unei execuții, față de cel condamnat la moarte, este întărită prin pigmentarea problematicii cu pilde biblice preluate de la apostolii Pavel și Matei. În final, este de dorit, după Șaguna, producerea prin intermediul preotului a unei stării de regret a celui condamnat pentru faptele sale, pentru care a fost pedepsit, unde practicile consacrate ultimelor clipe de viață înainte morții își fac și în acest caz loc: "*Cu unu cuventu duhovnicu se aduca cu cuvintele sale edificatoare pre celu osanditu la morte catra pocaintia cu sfaramarea sufletului catra Dumnedieu, se 'lu pregatesca catra marturisire si cuminecatura, si se 'lu petreca pana la loculu osandirei cu rugaciuni, care se le incheie cu rugaciunea domnesca: "Tatalu nostru"*"⁴⁹.

O altă reglementare referitoare la pedeapsa cu moartea va apărea la 1900 printr-o ordonanță a Ministerului de Justiție (nr. 6757, 14 noiembrie 1900) ce se axează pe timpii imediați premergători și imediați anteriori punerii în aplicare a execuției capitale⁵⁰. Această legiuire va cuprinde șase puncte într-un ritm rapid impus de îndeplinirea sentinței și vine cu câteva elemente față de prevederea anterioară. În atari condiții accentul cade și mai direct pe importanța medicului și stabilirea condițiilor dacă condamnatul la moarte este în deplinătatea sănătății sale pentru efectuarea pedepsei capitale: „1. Procurorul regesc informează președintele și înainte de fixarea datei limite a anunțării execuției este obligat să analizeze împreună cu medicul pe cel arestat ca să afle dacă nu cumva sunt impedimente pentru execuția capitală. (...) 4. La execuție trebuie să fie prezenți și să constate decesul doi medici. (...) 6. Procesul verbal se semnează și de medici”. Dar cele mai importante noutăți vor fi cele ce se vor axa pe problematica cadavrului celui condamnat la moarte și care este supus unui tratament aparte. Acest tratament se orientează fie spre lăsarea unui interval de timp de la execuție pentru a exista certitudinea morții, fie spre destinarea lor unor scopuri ce demonstrează o percepție diferită a cadavrelor celor aflați într-o astfel de situație: „5. Cadavrul celui executat de la momentul constatării decesului de către medici, se lasă intact pe spânzurătoare încă 30 de minute și numai după aceasta se ia și se examinează cadavrul. Însă dinainte de parcurgerea a două ore de la execuție nu se poate scoate din clădirea unde a avut loc, pentru transport și autopsiere”. Se remarcă tratamentul special al cadavrului condamnatului la moarte decât cel obișnuit în cazuri ordinare de deces, situație ce se impune tocmai prin specificitatea situației și a celui care a generat-o, în speță cel executat, asupra căruia încă un segment temporal și după efectuarea pedepsei i se alocă termeni distincți: ”Publicul și în acest interval de timp se ține departe de cadavru (n.n. înțelegând aici și rudele acestuia) (...) 7. Procurorul regesc poate permite înainte de înmormântare efectuarea autopsiei în interesul medicinei”. Acesta va fi traseul cadavrului condamnatului la moarte, ce poate ajunge astfel, datorită faptelor celui care l-a posedat, obiect de studiu și materie pe care ipotetic studenții de la medicină deprind tainele științei lor. Aceasta ultimă practică nu era o noutate, după cum o arată chiar și o serie de romane celebre ce datează de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea (romanul gothic)⁵¹, însă, cel mai important lucru este faptul că o atare practică a avut un rol esențial în dezvoltarea medicinei și cunoașterea corpului uman, dintr-o perioadă mult mai veche⁵². Dar importanța acestei reglementări constă și în faptul că prin intermediul ei, pe lângă faptul că se aduc noi clarificări asupra pedepsei capitale, este aceea că abrogă o hotărâre în vigoare pe această tematică, semn elocvent al unei tendințe de modernizare, de limpezire și clarificare a situației acesteia totuși incomode (este vorba despre ordonanța Ministerului de Justiție din 9 august 1880, nr. 2106).

În mod cert, problematica pedepsei cu moartea nu se va reduce doar la ceea ce am trecut noi în revistă, deoarece aceste elemente situate, am zice, la un nivel teoretic, trebuie în mod necesar corelate

⁴⁹ *Manualu de Studiu Pastoralu compusu de Andreiu Baronu de Siagun'a, arhiepiscopu alu Ardealului, si metropolitu alu romaniloru orientali-ortodocsi din Ungari'a si Ardelu, s.c.a., editiunea a dou'a, Sibiu, Tipografi'a archidiececiana, 1878, p. 58-59.*

⁵⁰ *Az egészségügyre vonatkozó törvények és rendeletek gyűjteménye. Hieronymi Károly Magyar Királyi Belügyminister megbízából összeállította Dr. Chyzer Kornél ministeri tanácsos a magy. Kir. Belügyministerium osztályának főnöke, vol II 1895-1904, Budapest, 1900, p. 47.*

⁵¹ Vezi cazul romanului celebru *Frankenstein* scris de autoarea britanică Mary Shelly, ce a influențat puternic o serie de lucrări similare ce i-au urmat.

⁵² După David Le Breton primele disecții oficiale au avut loc în universitățile italiene la începutul secolului al XIV-lea, având ca și obiect corpurile condamnaților, sub supravegherea strictă a Bisericii, ce acordă cu greutate autorizații. Ele se generalizează în secolul al XVI-lea, când apariția lucrării lui Vesalius, *De corporis humani fabrica* (1543), bazată pe autopsierea cadavrelor unor spânzurați sau a unor persoane deshumate, determină sau anunță privirea modernă asupra corpului (cadavrului) (David Le Breton, *Antropologia corpului și modernitatea*, Timișoara, 2002, p. 48-57).

cu aspectele practice ale chestiunii și astfel s-ar putea realiza un tablou mult mai concludent. Așadar, este necesar să fie aduse la lumină, cazuri concrete de condamnări la moarte în Transilvania, urmărindu-se în ce proporție apar, în ce măsură există cazuri de comutare a pedepsei capitale și pentru ce motive sau, de pildă, în ce măsură pedeapsa capitală avea ca și percepție și utilitate laturile de securitate și salubritate a societății sau dacă au fost sau nu cazuri în Transilvania unde s-a aplicat grațierea. Întrebarea poate fi și mult mai direct pusă: afirmația lui Louis-Vincent Thomas, ce arată că pedeapsa cu moartea elimină nesupuși reali și descurajează pe cei potențiali, asigurând triumful sistemului de valori pus în practică de putere⁵³, este sau a fost valabilă în spațiu și timpul istoric pe care îl analizăm ? Astfel de la un text de lege referitor la pedeapsa capitală s-ar putea ajunge la dimensiunile cantitative și calitative ale unor asemenea procedee, unde inclusiv presa ca și sursă poate constitui, după cum vom vedea o direcție de neglijat. Mai mult, raportând problematica lichidării fizice a celor mai periculoși infractori în Transilvania epocii, o atare pistă de cercetare va căuta să concilieze sau nu, să infirme sau să nu infirme în ce grad, justiția vremii, pornind de la cea mai gravă pedeapsă ce o poate acorda, era un act social, moral și ritual⁵⁴. Oricum latura subiectivă și obiectivă a pedepsei cu moartea în Transilvania celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, va constitui, fără îndoială, un alt aspect ce va merita să fie pus în discuție, impunând cu tărie o întrebare cheie, ce nu escamotează pericolul deformării anchetei: era îndreptățită sau nu aplicarea în anume situații a pedepsei capitale, ca și o problemă a omului în sine inserat într-o comunitate unde relațiile vieții și ale morții se împletesc și se acordă în aceeași gamă deopotrivă⁵⁵. Așadar, elementele vor trebui privite și sau în primul rând pe durata mai lungă, dat fiind specificul nedisimulat al pedepsei cu moartea și anume că, până la urmă, indiferent de ritmul și sensul său avem de-a face cu o problemă juridico-antropologică⁵⁶. În această direcție, chestiunea se pune, în mod cert, pe termen mai lung, atât în amonte, cât și în aval, față de epoca avută de noi în vedere, unde, de pildă, anul 1723⁵⁷ poate deveni un punct de reper important pentru noi clarificări asupra tematicii⁵⁸.

A doua mare direcție de interpretare a subiectului ce-l avem în vedere este dictat, implicit, de natura sursei ce-i dă viață și anume discursul regăsibil la nivelul presei vremii. Acesta se situează în continuitate dar și în diferență cu precedentul tip de document ce l-am utilizat (discurs legal-juridic) situație ce determină, la urma urmei, aducerea unui spor informativ și explicativ asupra tematicii în sine. Dar cea mai semnificativă chestiune în legătură cu un atare sens este acela că informațiile despre pedeapsa cu moartea în ziarele epocii ocupă spațiul faptului divers ceea ce cu certitudine aduce în prim-plan o serie de specificități datorate rubricii ce inserează o asemenea tematică.

Așadar primul element fundamental este acela că materialul este unul heteroclit, un amalgam de informații ce pot duce la aparența unei imobilități într-un soi de permanență desemnând un tip specific de imaginar colectiv. Din acest punct de vedere „ceea ce interesează istoricul este mai puțin să constate evidența fricilor sociale, decât modulațiile lor în timp, plus schimbările modalităților de expresie” (Michelle Perrot). Fără a avea o istorie îndepărtată, chestiunea devine esențială dacă acceptăm ideea că secolul al XIX-lea a reprezentat „vârsta de aur” a faptului divers, ceea ce însă nu exclude întrebarea asupra semnificației sau centralității sale în epocă⁵⁹. Astfel faptul divers

⁵³ Louis-Vincent Thomas, *op.cit.*, p. 168.

⁵⁴ Vezi pe larg o discuție în acest sens și nu numai la Jean Braudrillard, *L'Echange symbolique et la mort*, Paris, Gallimard, 1976, p. 254-261.

⁵⁵ Mario Germinario, *op.cit.*, p. 63.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 65-71.

⁵⁷ Este vorba despre decretul II, art.11 din timpul lui Carol al III-lea (1723) ce tratează și delimitează destul de limpede ce este pedeapsa cu moartea și cine este expus acesteia (patricid, matricid, infanticid, incest etc.): *Adhuc nonnulli casus, prius notorii mortis poena puniendi statuuntur*, în *Corpus Juris Hungarici... 1657-1740*, Budapesta, 1900, p. 574-576.

⁵⁸ În mod explicit se va putea astfel să se opereze cu diverse comparații față de evoluția practicii în sine în alte zone ale Europei, unde spre exemplu cazul Franței poate constitui un punct de reper (după Robert Muchembled odată cu secolul al XVII-lea justiția criminală și poliția ia în Franța, ca și în alte zone ale Europei, o nouă dimensiune și anume asigurarea controlului social, fenomen desfășurat în paralel cu „criminalizarea omului modern”; categoria superioară a actelor impardonabile este constituită din crimele de „lese-majeste” sau divine – autorii/regicizii sunt sfârtecați cu patru cai – în ciuda acestei situații sau a mutațiilor enunțate justiția în sine realizează un soi de filtru social în funcție de calitatea persoanelor ; tot în Franța perioadei respective deși se pronunța o cifră semnificativă de pedepse capitale au loc numeroase grațieri) (Robert Muchembled, *Société et mentalités dans la France moderne, XVIe-XVIIIe siècle*, Paris, Armand Colin, 1990, p. 130-138).

⁵⁹ Michelle Perrot, *Fait divers et histoire au XIXe siècle*, în *Annales E.S.C.*, 4, 38, Paris, Armand Colin, p. 911-912 (în Franța termenul de *fait divers* este atestat în 1863 de *Petit Journal*, cu toate că o asemenea rubrică exista și înainte dar sub alte denumiri – *Nouăți. Anecdote, Faptele Parisului* ș.a.m.d.).

desemnează evenimente ale cotidianului selecționate datorită *caracterului lor senzațional și chiar supranatural*: crime, monstruoziități, sinucideri, posesiuni, știri false, miracole, furturi sau chiar scurte luări de poziție în diverse probleme etc. După aceiași Michelle Perrot, consumul și producția lor este impulsivă de către alfabetizarea crescândă, de către fenomenul migrației urbane ceea ce a determinat o „extraordinară nevoie de istorii, imagini și lecturi”. În evoluția chestiunii, un element important este și transformarea faptului divers în rubrică de sine stătătoare a ziarelor, cu toate că mutațiile în sânul și în preajma sa nu au încetat⁶⁰.

Însă este în același timp fundamental elementul că faptul divers face parte integrantă din istoria comunicației, bazată pe o „societate a momentului” (Michelle Perrot), hrănindu-se din conflictele unei societăți, în care tot mai mult, jurnaliști (în sensul de atunci al cuvântului și nu cel actual) devin mediatori ai sentimentelor colective. Prin urmare se ajunge la manipulări prin selecție, construire și ordonare a chestiunii, ceea ce face ca în secolul al XIX-lea faptul divers să „nu se sustragă câmpului politic” (Michelle Perrot).

Fiind un fel de istorie a gesturilor obscure, faptul divers se va ocupa de „toate lucrurile nesăbuite ce tulbură ordinea lumii”, creând impresia bizarului și a neliniștii, susceptibil să declanșeze râsul sau frisoane. În acest ansamblu apare și o lume pe dos, cu anomalii ce intrigă dezvăluind o viziune modernă a miracolului. Lucrurile devin și mai clare dacă se procedează la organizarea faptului divers din secolul al XIX-lea în doi poli majori: pe de o parte, catastrofa și crima, ceea ce duce la refuzul de a se supune raționalității și securității, a imposibilității de domesticire, iar pe de altă parte, într-un mod „asocial” (Michelle Perrot), faptul divers din epocă sugerează egalitatea indivizilor în fața destinului, norocului și a morții⁶¹. Astfel se ajunge, după expresia aceluiași istoric francez ca „faptul divers să descrie violența cu un voyerism un pic pervers”. Pe baza tuturor acestor elemente, cercetătoarea franceză trăgea concluzia că faptul divers ca și material pentru o posibilă investigație istorică se poziționează pe mai multe niveluri: „evenimentul fără eveniment” – „furnizează informații vederi de ansamblu asupra acțiunilor obscure, categoriilor marginale, operează o selecție a cărei procese indică la fel pragurile sensibilității, forme de reprezentare, incertitudinile și discursului lor” –; „faptul divers are propria sa istorie, legată de privat și de individ – gestul obscurilor, este, astfel epopeea nesemnificativului”⁶². Aceasta pentru că faptul divers în sine nu este nimic altceva decât o formă de expunere și nu un tip de eveniment ce există independent de discursul pe care-l poartă și care-i dă un sens și așa se impune totuși un dispozitiv complex rezultat din suprapunerea și circulația a trei nivele ale expunerii: în primul rând, cel puternic, dominant, întru totul informativ, constituit din scurte paragrafe sau noutăți, constituind o rubrică aparte; cele, mult mai suple și mobile, a căror informație poate să tranziteze de la rubrică la articol; ia, în al treilea rând, cele care din capul locului constituie sau determină/solicită un spațiu aparte (afacerile)- totuși destul de puține în secolul al XIX-lea⁶³. După expresia lui Dominique Kalifa „esențialul faptului divers se prezintă ca și o cameră de înregistrare a incidentelor minuscule a vieții cotidiene, a micilor fapte ale zilei și ale nopții”. Oricum apare tentația „ficcionalizării” sau a unor expuneri echivoce cu amestecuri și bruiaje ceea ce dă un profil aparte unei atari cercetări asupra problematicii.

Pentru pedeapsa cu moartea chestiunile regășibile la nivelul faptului divers se situează într-un ansamblu ce își direcționează sursa din care își dezvoltă materialul pe două direcții întrepătrunse: pe de o parte, este vorba despre referințele la asemenea practici ce vizează realități cuprinse în alte spații decât cel transilvănean, iar, pe de altă parte, cele dezvoltate având ca și suport faptic aplicarea pedepsei capitale în spațiul geografic „propriu”. Diferența însă între cele două apare ca fiind evidentă. Astfel pentru prima direcție, informațiile ce apar au în marea lor majoritate aspecte de curiozității ca caracter evident exotic, ce aduc adeseori inclusiv un profil anecdotic sau „teribil” al problematicii. Așadar, între un minim și un maxim, atari informații se integrează fără tăgadă în ultima dintre categorii, în situațiile când spre exemplu la Anvers în Belgia un condamnat la moarte își cere singur

⁶⁰ După Michelle Perrot odată cu 1860 începe în Franța un recul al ziarelor de senzație datorită concurenței „marii prese, parțial create pentru domesticirea și colonizarea imaginarului popular”. Mai mult rubrica faptului divers devine obiect, tot mai mult de lectură privată, și sfârșește a hrăni crizele orașului și legendele – treptat știrile de fapt divers devin mai fugare, mai puțin elaborate și, cel mai important lucru, mai ușor dispar din memoria cititorilor (*Ibidem*, p. 913).

⁶¹ *Ibidem*, p. 914-915.

⁶² *Ibidem*, p. 917.

⁶³ Dominique Kalifa, *Usages du faux. Fait divers et romans criminels au 19e siècle*, în *Annales H.S.S.*, 1, 51, Paris, Armand Colin, 1996., p. 1348.

condamnarea și este achitat⁶⁴ sau, în alt caz, când se propun excentric în Elveția diferite modalități de a se executa pedeapsa capitală întrucât “nu e conformă cu religia creștină”⁶⁵. Dar nu numai la nivelul presei românești din Transilvania cu tiraj și arie de acoperire mai mare apar referințe la pedeapsa capitală (*Gazeta Transilvaniei*), ci și la nivel mai redus în paginile unor săptămânale mai mici cum ar fi cazul *Foii interesante* ce apărea la Orăștie. În acest caz, informația este în principal direcționată înspre spații externe celui propriu într-o evidentă notă de exotism menit a impresiona ipoteticul public cititor. Astfel se vor detalia modalitățile concrete de executare a sentinței capitale în China⁶⁶ sau Coreea⁶⁷ ce surprind prin insolitul unor obiceiuri decelate pe tipul de infracțiune căruia i se aplică o atare practică.

În ceea ce se referă la executarea unor pedepse cu moartea în spațiul transilvănean trebuie făcută specificația că în marea lor majoritate asemenea episoade se aflau într-un dezechilibru cu reiterarea unor întâmplări care au ca și profil consumarea unor crime. Explicația este simplă la urma urmei și rezidă în potențialul spectacular mult mai accentuat în prezentarea faptei decât pedepsirea ei, pe de o parte, iar, pe de alta parte, situația se datorează și împrejurării că în general “timpul” faptului divers, datorită nevoii de hrănire a imaginarului ipoteticului public este unul în general scurt. Aceasta însă nu înseamnă că nu apar în rândurile presei transilvane referiri la execuții ale unor criminali din acest spațiu. Ne limităm din motive obiective la un singur exemplu, cu atât mai edificator cu cât se regăsește într-un ziar cu tiraj mult mai mic: *Solia Satelor*, ce apărea la Cluj. Este vorba despre o crimă odioasă petrecută la Alba Iulia în 1913 unde avem de-a face cu un paricid pe motive “financiare”⁶⁸, ceea ce determină în momentul enunțării pedepsei aplicate – pedeapsa cu moartea – o revenire înspre

⁶⁴ *Unu condamnatu care singure cere moartea. Diverse, Gazeta Transilvaniei*, 145, LII, Brașov, 29/11 iulie 1889, p. 3.

⁶⁵ *Pedeps'a cu moartea. Diverse, Gazeta Transilvaniei*, 4, XLII, Brașov, 14/26 ianuarie 1879, p. 4 (se propun astfel: “paharu cu cucuta” sau “unu preotu catolicu din Zug cere ca cei condamnați la morte se se dee pe man'a anatomiloru, ca se-i secționeze de vii”, motivul fiind de “(...) a crutia statulu si de alte spese noue – gădele. Der' ore ce anatomu, omu de sciinta s'ar degrada pâna a deveni gădele statulu (...)).

⁶⁶ *Cum omoară pe cei răi în China. De toate, Foaie interesanta. Pentru petrecere și învățătură. Ca adaus ilustrat la “Libertatea”, 25, I, Orăștie, 20 maiu, 1906, p.100* (informația este preluată după o “foaie engleză” ce apărea la Shanghai: “Osînditul e adus într'o cușcă la tribunal unde I-să dă un prînz boieresc, îl servesc chiar judecătorii. Portarul tribunalului îl salută și îl întreabă cum stă cu sănătatea apoi îl invită să mînce și să bea. După ce a mîncat, el e adus în odaia de judecată unde trebuie să asculte până I-se cetește de 3 ori după olaltă sentința de moarte. Îndată după aceea el e pus în lanțuri și aștepta în odaia sa pe călău. Toate sentințele în China să duc la îndeplinire numai în luna lui Noemvrie. În ziua morții, călăul vine în odaia osînditului îi scoate lanțurile de pe mâni și de pe picioare; îi dă o sticlă cu vin și ceva bucate de mîncare și îi zice: “Mîncă până te saturei ca să nu fii pe ceea lume o umbră slabă”. Chinezii cred adecă că dacă cineva moare flămînd, apoi s'ar întoarce pe lume ca strigoi. Osînditul e dus apoi la locul de osîndă unde îngenunche în mijlocul pieței și așteaptă cu capul plecat lovitura călăului care-I taie capul. Dacă el nu e vre-un osîndit politic atunci trupul și capul să dau familiei lui. Și atunci să găsește un “cișmaș” care pentru o plată bună, coasă din nou capul de trup și apoi îl înmormîntează acasă, după legile lor”).

⁶⁷ *Omorărea criminalilor în Coreea. De toate, Foaie interesantă. Adaus ilustrat la “Libertatea”, 26, IX, Orăștie, 19 iunie/2 iulie, 1906, p.108* (“Când osînditul la moarte e slujbaş, omorărea se îndeplinește în taină prin otravă. De obicei osînditul e băgat într'o cameră peste măsură de încălzită, I-se dă otravă și moare în scurtă vreme. Toți ceilalți vinovați sunt omorîți în vederea tuturor. Sunt trei feluri de execuțiuni (omorîri) sărbătorești: cea dintîi este execuțiunea militară. Osînditul e dus pe un pat de paie până la locul hotărît. Execuțiunea trebuie să fie prezidată de un general (...). Trupele încep să facă în jurul osînditului un șir de manevre și mișcări, apoi I se umple fața cu var, I-se leagă mîinile la spate și trecându-I un baston pe sub umeri e plimbat de mai multe ori împrejurul locului de osîndă. În urmă se ridică un steag în vârful unei prăjini și se cetește cu glas tare hotărârea cu toate temeiurile ei. În sfârșit I-se străpunge cu o săgeată fiecare ureche, e dezbrăcat până la brâu și soldații alergând și sărind împrejurul lui cu o sabie în mână, îi zboară capul. Al doilea fel de execuțiune publică este aceea a vinovaților de rînd. La timpul voit se aduce înaintea închisorii o căruță, în mijlocul căreia se ridică o cruce, înaltă de șase sau șapte picioare. Călăul intră în închisoare, ia pe umeri pe osîndit și vine de-I leagă pe cruce și de păr, punându-I sub picioare un scaunel. La un moment dat călăul dă la o parte scaunelul, iar cel-ce mână boii, dă în ei ca s'o ia la fugă pe un povârniș. Pentru că drumul e plin de gropiți de pietrii, căruța e grozav de zdruncinată, așa că osînditul, nemai fiind susținut decât de păr și brațe. Se bălăbănește într'o parte și'n alta, ceea ce îl face să sufere îngrozitor. Ajuns la locul de pedeapsă, călăul îl dezbracă, îl pune în genunchi, îi așează un butuc sub bărbie și îi taie capul. Pentru răzvrățiți și pentru crimele împotriva Domnului, e un al treilea fel de execuție publică. Totul se petrece cum spuserăm mai nainte, dar după ce capul i-a fost despărțit de trup, I se taie și cele patru membre, cari împreună cu capul și trunchiul fac șase bucăți. Când este vorba de un mare criminal este obiceiul să I se trimită membrele în diferite părți ale țării, ca să se înspăimînte poporul și să I se taie pofta uneltirilor. Slujitorii poartă aceste bucăți înfiorătoare pe drumuri mari și cer bani dela toți cîți îi întîlnesc”).

⁶⁸ *Un fioros omor. Știri, Solia Satelor*, 1, II, Cluj, 30/12 ianuarie 1913, p. 5 (“În casa proprie au fost aflați morți, uciși de gloanțe de revolver, proprietarul Publius Razor și soția acestuia (...), bănuielile poliției cad asupra lui George, fiul nenorocitelor victime, despre care se știa că e un prădător și că trăiește rău cu părinții”. Sunt trecute în revistă câteva dintre posibilele dovezi pentru susținerea acuzațiilor: “(...) își petrecuse cu mai mulți prieteni într'un birt în noaptea omorului, unde nu avea cu ce să plătească beutura (...), revolverul aflat lângă cadavrele nenorociților părinți aparținea fiului, (...) doi complici ai asasinului au dispărut (...).”

sfârșitului aceluiși an, asupra cazului, având ca și profil sau semnificație rolul unui adevărat epilog al întâmplării⁶⁹. Dar nu numai acestea vor fi, spre exemplu, ziarele în care pedeapsa cu moartea își va face loc, ca și posibil subiect de exploatat. Astfel, inclusiv în paginile unei prese de factura religioasă, practica devine terenul pe care se pot dezvolta diverse sensuri, cum ar fi, spre exemplu cazul *Unirea*, ceea ce nu face decât să confirme concluziile la care vom ajunge. Fără a deveni parte din știrile sau noutățile zilei, datorită profilului în sine a acestui ziar, totuși chestiunea pedepsei cu moartea apare în alte “zone” cum ar fi spre exemplu rubrica de foileton sau diverse articole cu caracter explicativ. Așadar pentru primul dintre acestea, foiletonul, gen ce prinde rapid în presa transilvană a epocii datorită caracterului său simplist, fără pretenții “filosofice” dar cu un evident caracter moralizator, un exemplu poate fi o schiță ce tratează chestiunea la 1891⁷⁰, dezvoltată în jurul condamnării nedrepte la moarte a unui căpitan în timpul Mariei Tereza (povestire cu happy-end). În a doua situație este vorba despre un articol dedicat combaterii practicii duelului în epocă din punctul de vedere al moralei creștine unde, chestiunea pedepsei cu moartea este integrată într-o ordine firească a lucrurilor fiind apanajul puterii și mai mult având un rol de echilibrare între infracțiune și pedeapsa ei sau de extirpare a elementelor ce amenință normalitatea și siguranța într-o societate: “*A fi domn preste viață și preste morte e întru atâta un atribut al lui Dumnedeu (...). Puterea penală și apărarea la nevoie formează o excepțiune numai la nevoie. Puterea penală se ține de dreptul public. Pentru susținerea ordinii publice și a binelui public e de lipsă, ca crimele grele și periculoase pentru societate să se potă pedepsi cu morte ! De aceea puterea publică și-a și atribuit totdeauna competența acesta de a dicta pedepsa cu morte. Puterea publică supremă deprinde competența acesta ca un drept necesar pentru binele public, ca un drept, ce I s’a dat dela Dumnedeu. S’a asemănat purcederea acesta cu ingerința în trupul omenesc, carea o deprinde medicul spre a tăia un organ incurabil cu scopul de a mântui întreg organismul. Asemănarea asta e destul de nimerită. Numai cât să nu se trecă cu vederea, că puterea publică nu e numai îndreptățită a tăia un membru al societății omenesci, când acela s’a dovedit incurabil, nu numai, ci crima sevârșită ca atare pretinde satisfacere. Însă-și crima aceea dacă ar rămâne nepedepsită, ar roade asemenea unei otrave trupul societății și siguranța lui. De aceea crima are să fie stârpiță chiar din rădăcină. Să acesta în anumite casuri se întâmplă prin morte criminalistului (n.n. sublinierea noastră)*”⁷¹.

Concluzionând putem spune că avem de-a face cu mai multe ritmuri într-un unic sens în situația pedepsei cu moartea în Transilvania celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea și începutul secolului XX. În ceea ce privește sensul general al practicii acesta se dezvoltă într-o continuitate cu perioadele anterioare, presupunând o balanțare sau echilibrare între maximul violenței îndreptate asupra celuilalt (crimă cu premeditare) și maximul pedepsei ce se aplică acesteia (pedeapsa capitală). Din acest punct de vedere, dat fiind faptul că un discurs legislativ cauționează pedeapsa capitală, aceasta nu intră în nici una dintre categoriile de discursuri care ating tematica în vreun registru al comentabilului, ce să presupună o opoziție, fiind acceptat de drept și de fapt. În ciuda acestei chestiuni nu avem însă de-a face cu o anumită imobilitate în ceea ce privește evoluția practicii în sine în perioadă, iar aceasta este evocată de unele modificări la nivelul punerii în aplicare a pedepsei, a posibilității juridice de a o evita sau de fructificarea evenimentului în sine tot mai mult prin presă datorită potențialului său deosebit de spectacular. Oricum ancheta de față va câștiga și mai mult în greutate dacă se va insera și o dimensiunea cantitativă privind numărul celor condamnați la moarte și executați în Transilvania perioadei enunțate, putându-se astfel răspunde și mai concret în ce măsură și cum se realiza, la modul concret, un echilibru prin practica eliminării fizice a celor mai periculoși infractori ai epocii.

MARIUS ROTAR

⁶⁹ *Uciagașul părinților din Razor.Știri, Solia Satelor*, 42, II, Cluj, 6/13 octombrie 1913, p. 7 (“(...) a fost osîndit la moarte, după cum era și de așteptat, prin ștreang, iar complicele lui G. Purcar la 6 ani de închisoare”). Pentru dosarul întregului proces vezi D.J.A.A:N, fond *Procuratura Regală Maghiară – dosare personale penale*, 1/1913, filele 1-88.

⁷⁰ *Osînditu la morte. Narațiune de Pelzelu. Feuilleton, Unirea. Foia bisericesca-politica*, 48, I, Blasiu 28 novembre 1891, p. 377-379.

⁷¹ *Despre duel (continuare), Unirea*, 32, V, Blaș, 10 august 1895, p. 259.

**À LA RECHERCHE D'UN EQUILIBRE. SUR LA PEINE CAPITALE EN TRANSYLVANIE,
PENDANT LA 2ND MOITIE DU XIXE – DEBUT XXE**

RÉSUMÉ

En partant de l'idée que la peine capitale, tout comme l'euthanasie, représente un des plus controversés problèmes concernant la perspective et la conduite devant la mort aujourd'hui, il est inévitable que le chercheur de ce sujet se situe, en dépit de son désir d'objectivité, du côté *pour* ou *contre*. Cela pourrait altérer sa démarche, en tenant compte du fait que la présente étude est centrée sur les modalités concrètes de mettre en pratique la peine capitale dans la Transylvanie de la 2nd moitié du XIXe, début XXe. À cet égard, les sources de la démarche sont constituées des types de discours présents à cette époque-là, tels que le discours législatif, religieux ou d'autres discours extraits de la presse de l'époque. La conclusion finale serait que la peine capitale était une continuation des textes législatifs concernant le même problème, sans que cela suppose une immobilité. Ainsi, la nouveauté dans ce problème de la peine capitale en Transylvanie c'est que, conformément aux lois du Code Pénal Hongrois de 1879, elle cesse d'être un spectacle public. D'un côté, elle est mise en pratique sous forme de pendaison dans un espace clos, d'autre côté le sujet est de plus en plus présent dans la presse grâce à son caractère spectaculaire. De toute façon, tandis que le discours législatif cautionne la peine capitale pour équilibrer et punir certaines actions, les autres types de discours n'entrent pas dans la catégorie des polémiques, étant ainsi acceptés.